

הכלב בחד גדיא

(ליל הסדר בשנת תש"ו – מחנה המעצר בלטרון)

לחג הפסח האחרון לפני ששוחררתי [ממחנה המעצר בלטרון], (הערה 1) בא מי שנתמנה לרב הראשי לבתי הסוהר, הרב ד"ר [יעקב] גולדמן. הוא בא לתפקיד זה לאחר שהיה רב צבאי בבריגדה. למען האמת: עם כל הכבוד והאהדה שאני רוחש אליו פיוס – מאז שנודעו לי מעשיו וגישתו – הרי בשעה שהופיע אצלנו לראשונה לא התייחסתי אליו באמון-יתר. (הערה 2)

ראשית, בגלל רשמיות תפקידו – ובתפקיד זה של רב ראשי לבתי-סוהר' הן רצינו לראות את רבנו, ר' אריה [לוי]. שנית, בהיותי עצמי חניך בית מדרש לרבנים, בעצמי התבשלתי "במטבח" זה ולא אהבתי צירוף תארים זה של "הרב דוקטור".

ושלישית, וזו ודאי חולשה סובייקטיבית בהחלט: הרב גולדמן היה, שלא מדעת, מקפח את חלקי. את ה'סדר' בשנה שעברה – שנת תש"ה – ערכתי אני. "מלכתי" על מאתיים וחמישים העצורים והיתה זו חוויה עמוקה לי, ובמידה שהרגשתי ונאמר לי – גם לכל המשתתפים. העליתי אז את הכוסות לכל היקר לנו, בריש גלי ובמילים ברורות: כוס ראשונה למשפחותינו בבתים, אשר יושבים באותם רגעים ועיניהם דומעות – עיני אמהות, אבות, נשים וילדים. כוס שניה לכל אסירי ציון ועצוריה – ובמיוחד לשלוש מאות הגולים באפריקה. (הערה 3) כוס שלישית ללוחמים בחוץ. כוס רביעית לשחרור המולדת ולהקמת מלכות ישראל.

בצוותא זו, על יד שולחנות, אחרי היין הטוב, אחרי ההגדה הצלולה, התקיפה, היו הדברים שאמרתים כגאולת הנפשות ממחנק, כביטוי לכל הכמיהות. וניתן לי גם להתעב ולהאריך באותה תפילה, אשר בפי אבא היתה הנשגבה ביותר והוא שר אותה בפתוס עליון: "נשמת כל חי". אמרתי מילים מספר על גודלה של התפילה, ואחר שרתיה כאשר שר אותה אבא – בלהט, כל מילה עולם מלא אונים גואים – "מלפנים, ממצרים גאלתנו!...", "מי ידמה לך, מי ישוה לך!..."

ומדי חג מחכה אני ברעדה פנימית לקריאת 'נשמת'. ובאותו סדר תש"ה, סדר ראשון שלי מחוץ לבית, ובבית אשה בוכה וילדה שעוד איננה יודעת לשאול, שבוע ימים לאחר עליית חכים ובית-צורי לגרדום, (הערה 4) ופה לפני, מימיני ומשמאלי מאתיים וחמישים פנים זוהרים, פנים יקרים, כולם בליבותיהם פינת עצב, כולם דמם מתרונון לקרב החרות, כולם – בכוח – חכימיים ובית-צוריים. מה טוב לי שזכיתי לערוך 'סדר' לשכמותם.

והנה, לא יהיה עוד 'סדר' כזה בליל הפסח תש"ו. אינני יודע טיבו של הרב [גולדמן], אלא אני את טיבי יודע. זה לא ייתכן שנעלה שוב לאותן מעלות. אף כי לכאורה הרבה מסיבות מקילות השתא: אנו עומדים בימי הקרי, (הערה 5) רב גם מספר אנשי ה'הגנה'

[העצורים], הרי המלחמה משותפת. כבר נשפך דם במלחמה המשותפת. הכול חייב התעוררות יתר, התמזגות יתר.

כל החששות האלה כלפי הרב לא היו מכוונים כלפיו באופן אישי, כי לא הכרתיו. הוא היה אז בראשית תפקידו, וזו היתה סיבה נוספת לחוסר הביטחון.

כעבור זמן ידעתי שהוא רכש לו את לבות העצורים ובייחוד את לבות העצורות. (הערה 6) עמד בכבוד ובחום, ישר היה ומסור לתפקידו. אך באותו ליל 'סדר' פשוט לא חרג מגדר הרשמיות, וה'סדר' היה מסתיים באכזבה רבה אלמלא התערבתי לפני הסיום.

אני ישבתי לשמאלו. לימינו ישב... מפקד המחנה, קפטן קלוא. גוי זה – שהיה גם מְבַאֵי בתים יהודיים בתל-אביב – דיבר עברית טובה, וביום סיום מלחמת העולם נאם בפנינו נאום על הגשמת הצהרת בלפור. לא היו לו כל כוונות רעות. הרב היה קצין צבאי, היין היה טוב, קלוא רצה תמיד להחניף – על כן בא. הרב גולדמן היה ודאי רגיל להופעות כאלה מהצבא, יתכן שגם אנשי ה'הגנה' נהנו מן "האנגלי הטוב", הרי הם בפעולותיהם נזהרו מאוד לא לפגוע בנפש אנגלי; אנחנו לא נהנינו כלל מ"כבוד" זה.

הרב גולדמן ניהל את הסדר פְּחוֹק וְכָדִין, **יותר מדי** כחוק וכדין. סוף סוף חייב היה לדעת: **היכן** הוא נמצא? **מי הם** האנשים היושבים לפניו? מהו הרקע הנפשי שלהם, במה מאווייהם, על מה סבלם? – אך הרב התעלם מכל אלה. ניהל 'סדר' **מופשט**. קרא את ה'הגדה', תיבל אותה בבדיחות של מה בכך, אף מילה לא על המקום, אף מילה לא על השעה ההיסטורית. מעבר למקום ומעבר לזמן. אין פלא שהאנשים החלו לחכות ל**לאוכל**. אין פלא שבשעת האוכל פרץ סכסוך עם אנשי ה'הגנה'. בית"רים החלו לשיר איזה שיר בית"רי, קמו אנשי ה'הגנה' והודיעו שזה מחוץ לתוכנית והם כאות מחאה עוזבים את ה'סדר'. הרב בלי ספק היה נבוך. עם תום האוכל ודאי שאנשים החלו לעזוב את האולם ללא כל מצב רוח.

אז החלטתי לנקוט התערבות. ביקשתי מהרב את הרשות להרים כוס שלישית וללא היסוס הרמתי אותה לכבוד מלחמת החרות. אינני יודע אם המפקד הגוי עשה את הברכה על כוס זו, אבל אני יודע שהוא שתה את הכוס.

וגם כוס רביעית הרמתי אני, אף כי הרב לא מיהר להסכים לכך.

הרב הנכבד כבר כאילו אינו באולם. אני רואה את מבוכתו, אבל אני רואה גם את ההתעוררות בין המסובים. גם היציאה ה"הפגנתית" של אנשי ה'הגנה' הבהירה את המצב. מעתה אנו שוב בַּמשפחה, והרי 'סדר פסח' קדוש הוא לַמשפחה. רק אחד עוד ישנו כאן, נעוץ כגוף זר. זהו מפקד המחנה.

באופן "אישי" אין לי כל סיבה של מרירות כלפיו. להיפך, הוא נוהג עמי בחדס. יש אומרים שזה בזכות שני בניו הבלתי-חוקיים מאם אירית-נוצרית, שלמדו באותה גימנסיה שלימדתי אני בה. אך אני סבור שיחסו הטוב אלי בא מטעם אחר: הוא גוי ערמומי. כל אותו עניין של מלחמה עם היהודים אינו מעניין אותו, לא לכאן ולא לכאן.

מעניינים אותו רק הכתרים שעל כותפותיו. למענם הוא שומר מכל משמר על המחנה מפני בריחות. אך לא רק כתרים לו על הכתפיים; גם ראש יושב עליהן, ראשו יקר לו לא פחות מכתריו, והוא מעוניין ב"תיק" טוב עד כמה שאפשר אצל המחותרת. גורלו של ידידו הפרטי וילקינס איננו מעודד אותו ביותר. (הערה 7) ומכיוון שהוא יודע שיש ערך מה להמלצתי, על כן הוא עושה לי "טובות" קטנות. פעם ראה את אשתי עושה את דרכה מהצטלבות הדרכים אל המחנה – הוא מסיעה במכוניתו. הוא נותן לה רשיון לבקרני יותר מפעם אחת בחודש. הוא מכניס אותנו פעם לשעת הביקור לתוך משרדו. הוא מסדר לי ביקור אצל רופאי הפרטי בירושלים כל אימת שארצה, ("טובה" זו גם ניצלתי כדי להיפטר ממנו בכלל). (הערה 8) כל ה"טובות" האלו הן מחושבות – אך ורק כדי שאגיד מילה טובה עליו ביום ש"יידובר" בו חלילה. ולכל אלה שהיללו אותו כ"גוי טוב" ולא ראו את הצד הזה שבחשבוננו – יוזכר: כאשר מפקד בית הסוהר בעכו **סירב** לתלות את דב גרונר וחבריו, הובא קפטן קלוא כדי לעשות זאת – והוא לא סירב ולא היסס. (הערה 9) מנין "גבורה" זו פתאום? פשוט מאוד: באותה עת הוא כבר היה מחוץ לתחום הסכנה, בהיותו מפקד בית הסוהר בשכם.

אבל באותו ליל סדר אינני עושה אתו חשבונות "אישיים". בייחוד מאותו רגע שפשוט "סחבתני" מידי הרב גולדמן את ה"מלוכה"; מרגע זה אינני עוד אדם פרטי, כי אם נציג "מלכות". ואם אני נציג "מלכות", הרי קפטן בריטי זה היושב פה בראש איננו אלא אויב המלכות. אולי אין זה בגדר הנימוס להתקיף אותו, הרי הוא "אורח" של המסובין, אבל – אני מודה ומתודה – אין אני יודע לשמור על 'טקטי' כלפי מי שאני שונאו, גם אם הוא אורחי. יש גם סייגים לחוקי הנימוס. אם אדם הוא בבחינת מתנגד שלי, וחילוקי הדעות בינינו הם באמת עניין של חלוקי **דעות**, השקפות ותו לא, הרי יודע אני גם להאזין, משתדל להבין. אבל ישנו סוג אנשים אשר הניגודים ביניהם אינם עניין של השקפות כי אם של אינטרסים מנוגדים, תכלית הניגוד, בחינת "או זה או זה". ובייחוד כשהמדובר הוא בין שני צדדים **לוחמים**, ובייחוד כשהאחד כולא את השני, אינני אוהב את יחסי הנימוס ביניהם. קפטן קלוא ישב בראש ה'סדר' והוא נציג השלטון הכולא אותנו, זה שאנו נלחמים בו. דומני שגילוי-לב הוא מידת נימוסין – לא פחות מאשר צביעות וחנופה. ימי האבירות במלחמה חלפו ללא שוב, וניזיל דון-קישוט דמעות כמה שירצה...

הרגיז אותי גוי זה המתקלס בנו בזדון או בשגגה ויושב פה עמנו לשמוח כשווה בשווה, במחנה עצורים **שלו** בחג החרות **שלנו**. ואפילו הוא יושב פה וקורא בקול ב'הגדה' – אינני סובל אותו.

לפני תום ה'סדר' החלטתי לשבש אידיליה זו. כשהגענו ל"חד-גדיא" קמתי שוב להגיד מילים מספר. היו אלה ימי הוועדה האנגלו-אמריקאית בָּאָרֶץ, ש"חקרה" – חקרה את "שני הצדדים", היהודים והערבים. (הערה 10)

פתחתי ואמרתי: קושיה חמורה ישנה ב"חד-גדיא" (זו בדיחה עממית נאה, טשרניחובסקי מזכיר אותה באחת האידיליות). שונרא זה שאכל את הגדי, הרי הוא פשוט רוצח. ואם כן, הרי הכלב שנשך לשונרא צדיק הוא, שופט צדק ממש, עשה פֶּדִין וכהלכה. ואם כן, למה היכה אותו המקל? ואם כן, הרי המקל הוא רשע, ואם המקל רשע, הרי צֶדְקָה האש והמים לא צדקו והשור צֶדֶק והשוחט לא צדק ומלאך המוות ששחט את השוחט צדק. יוצא שכביכול הקדוש-ברוך-הוא עשה מעשה שאינו צודק. הייתכן?

הקהל נהנה מעצם הקושיה, וגם הגוי נהנה.

והתירוץ הוא – המשכתי – שאמנם השונרא הזה רוצח הוא, רשע הוא. אבל אתה, הכלב, מי עשה אותך לשופט?

וסיימתי: במעשיה זו נזכר אני מדי פעם כשהאנגלים באים להשכיח שלום בינינו לבין הערבים, כשהם באים לערוך חקירות ולחרוץ משפט. יהי בינינו ובין הערבים אשר יהי, או שהם יטרפו אותנו או שאנחנו נטרוף אותם. אבל אתם, האנגלים – אתם הכלבים – מי ביקש מידכם להיות שופטים פה?

אין ביטוי בפי לתאר מה התרחש באולם. רעמי הצחוק ומחיאות הכפים הרעידו את צריף העץ. אפילו אלה מבין המסובין, שבדרך כלל היו נוהרים לא להיכשל בלשונם ובהתנהגותם והיו מעמידים פני קרבנות שוא, אפילו הם נסחפו בתרועה קולקטיבית זו. ממש הפגנה פוליטית.

את פני הגוי לא ראיתי, כי ביני ובינו חצץ הרב. הרב היה שרוי במצב לא נוח, ואני מבין ללב. סוף סוף הוא המלך ה"רשמי" כאן, נציג היישוב הרשמי, והנה בנוכחותו ובהשגחתו נאמרו מילים שכאלו...

ומי הציל אותו מן ההמבוכה?

הגוי.

אף על פי שהוא עבר כבר מזמן על ארבע כוסות, וכדי להיות לגמרי כשר ל'סדר' שתה כנראה גם כנגד ארבעה בנים וגם כנגד עשר מכות, בכל זאת פעל מוחו במהירות. קפץ ממקומו וביקש מהרב את רשות הדיבור.

שום דבר לא היה בכוחו להשליט דממה באולם, פֶּדֶר הזה. כולם היו מתוחים לשמוע.

הוא פתח בעברית, הצטדק על "לשונו הגסה", ועבר לאנגלית. וזו תמצית דבריו:

אמנם אין זה מנהגו של כלב לענות, אך בכל זאת אעשה הפעם מנהג יוצא מן הכלל – ואענה לו, לד"ר שייב.

הפתיחה החריפה הצליחה מיד, ונתעורר רושם שכאן ייפתח פולמוס חריף. במקום זה בא... נאום ציוני.

ראשית כל, מעשי הממשלה הבריטית אינם על דעת כל חברי הממשלה. לפעמים גם אלה העושים את המעשים עושים זאת מתוך הכרח ולא מתוך רצון רע. שנית, אין זה רצונו של העם הבריטי אשר רוחש אהדה לעם העברי. אני כבול כמובן ואינני יכול להגיד כל מה שעם לבי. אנו כאן רק ממלאים הוראות והן אינן תמיד בהתאם להכרתנו. ורק זאת אני יכול להגיד לכם בסוף: אני מאחל לכם את מה שקראנו זה עתה בהגדה: "לשנה הבאה בירושלים".

כמובן וכמובן שהוא זכה למחיאיות כפיים. בין אם נקבל את הפירוש שהוא "אנגלי טוב", ובין אם (כדעתי) שהוא היה פיקח מאוד, בין כה וכה היה זה צעד נועז ומחוכם מצידו. כל תגובה אחרת של כעס או עלבון היתה מעוררת צחוק.

אילו היו חברי ה'הגנה' נוכחים באולם, ודאי היו מתמוגגים מנחת ורואים בכך אסמכתא לכל התאוריה שלהם. הרי זה ממש מה שהם חושבים, הרי לכך הם מצפים, לאותה התגלות של "האנגלים הטובים" שיופיעו, שיורידו מכסאו את בן הרוח הרשע, יכתבו איזה 'מכתב מקדונלד' חדש, (הערה 11) ויעניקו לסוכנות היהודית – "בהתחשב בסבלותיהם של הנידחים היהודים ומבלי לפגוע בסטטוס הפוליטי של הארץ ובזכויותיהם הטבעיות של הערבים" – חמשת אלפים סרטיפיקטים לחודש... אלא שחברי ה'הגנה' הקדימו לצאת מן האולם כאות מחאה על שיר "בדם ואש יהודה תקום" אשר שרו המסובים – ונענשו על כך. הם מנעו מנפשם את הנאת ההתמזמות שהיו מתמזמים בה לשמע תשובתו של קפטן קלוא הפיקח, הפיקח מהם.

אך מאושר מכל היה כמובן הרב גולדמן. בחינת "צדיק מצרה נחלץ". שנית לא ראיתי; אולי טינה היתה בו עלי, ואולי גם קצת הנאה עצורה...

~~~~~

הערת סיום:

מאמר זה מהווה סעיף בספרו של אלדד 'מעשר ראשון / פרקי זכרונות ומוסר השכל' (אשר ראה אור לראשונה בשנת תש"י). במהדורה השלישית, הוצאת הדר, תל-אביב תשל"ו, מופיע המאמר בעמוד ר"ד.

הערות

1

אלדד "שוחרר" מן המעצר על-ידי חבריו בפעולת הברחה מבריקה, פמסופר להלן בהערה 8.

הרב יעקב גולדמן עלה ארצה מארה"ב בשנת 1927, הוסמך לרבנות, ושימש כמזכירו של הרב הראשי יצחק הרצוג. משנת 1943 הוא שירת כרב צבאי בַּיחידות הארץ-ישראליות, ופעל גם להצלת יהודים מציפורני הנאצים. בשנת 1946 הוא התמנה כרב בתי-הסוהר מטעם 'הוועד הלאומי', פעל כיכולתו לשחרורם של לוחמי המחתרות שנאסרו, ואף הצליח להניא את הגנרל בארקר מלאשר את הוצאתם להורג של אנשי לח"י שנדונו למוות לאחר ההתקפה על בתי-המלאכה בחיפה (אב תש"ו).

בליל יום ב' באייר תש"ז שהה הרב גולדמן בכלא ירושלים במחיצתם של הרוגי המלכות מאיר פיינשטיין ומשה ברזני – ונפרד מהם סמוך לָרגע בו פוצצו את עצמם ברימון יד שהוסתר בתוך תפוז.

לאחר מלחמת ששת הימים היה הרב גולדמן פעיל באיכלוס 'הרובע היהודי' ובגאולת בתיהם של יהודים בתחום 'הרובע המוסלמי' בעיר העתיקה. הוא נפטר בתמוז תשמ"ו.

בתחילת חודש חשוון תש"ה (אוקטובר 1944), הגלו הבריטים 251 אסירים, לוחמי אצ"ל ולח"י – מכלא עכו וממחנה לטרון – לאפריקה. אחר כך הוגלו עוד קבוצות נוספות. תחילה נכלאו האנשים במחנה סְמָבֶל ליד אסמרה באריתריאה, אחר-כך בקרתגו שבסודן, שוב במחנה סמבל, ולבסוף – תקופה ממושכת – במחנה גילגיל שבקניה (על קו המשווה). במחנה זה הוחזקו העצורים עד קום המדינה.

לוחמי לח"י, 'שני אליהו' – חכים ובית-צורי – עלו לָגרדום בקהיר ביום ח' ניסן תש"ה, לאחר שהתנקשו בחייו של הלורד מוין, 'מיניסטר-המדינה לענייני המזרח התיכון'. בשנת תשל"ה (1975) הועלו עצמות 'שני אליהו' ארצה, ונטמנו בהר הרצל.

עם סיום מלחמת העולם השניה – כאשר התברר אף להנהגת 'היישוב המאורגן' כי בריטניה מועלת בהתחייבויותיה כלפי העם היהודי – כוננה 'ההגנה' במשותף עם אצ"ל ולח"י את 'תנועת המרי העברי' (חשוון תש"ו, אוקטובר 1945).

כאשר כותב אלדד (מיד בהמשך) כי "כבר נשפך דם בַּמלחמה המשותפת", הריהו מתכוון – אל נכון – לארבעת חללי הפלמ"ח והח"י אשר נפלו זמן קצר קודם לכן

(אדר-א' תש"ו) בהתקפה על מחנה המשטרה הבריטית בשְׁרוּנָה ('הקריה' דהיום בתל אביב).

שיתוף הפעולה נמשך כתשעה חודשים, ובא לביטוי בהתקפות מתואמות נגד תשתיות ובסיסים בריטיים בארץ. אחר-כך – אחרי 'השבת השחורה', ואחרי שאצ"ל פוצץ את משרדי הממשלה הבריטית ב'מלון המלך דָּוִד' (ללא אישור סופי של הוועדה המשותפת) – נפרדו הדרכים: 'ההגנה' הגבילה עצמה לפעולות העפלה והתיישבות, אצ"ל ולח"י המשיכו במלחמתם נגד הבריטים.

6

חברות לח"י ואצ"ל אשר נעצרו, או נדונו למאסר, נכלאו בבית הסוהר בבית לחם – שהיה מיועד לנשים בלבד.

7

תומס גיימס וילקין – אשר אנשי לח"י כינוהו: וילקינס – היה קצין חוקר בְּבּוֹלְשֵׁת הבריטית. יחד עם ג'פרי מורטון הוא ניהל את מאמצי הבולשת ללכוד את אנשי המחתרת, הוא שחשף את מחבואו של יאיר שטרן, ומורטון ירה בו בדם קר. היה זה בחודש שבט תש"ב, ומאז עשו אנשי לח"י כל מאמץ לגמול לשניים הללו. מורטון ברח מן הארץ, וילקין החליף אותו, וכעבור שנתיים וחצי – בראשית שנת תש"ה (ספטמבר 1944) – חוסל וילקין בירושלים בידי חוליה של לוחמי לח"י.

8

הנה כמה פרטים נחוצים להבנת העניין: בסוף שנת 1944 ספג אלדד פציעה קשה בגבו כשנכשל בניסיון להחליק בצינור מקומה שלישית ולהימלט מן השוטרים שרדפו אחריו. הוא נכלא בירושלים, ואחר-כך בלטרון, כשגבו נתון בגבס. כשהוסר הגבס נזקק אלדד לטיפולים רפואיים, ובסיוון תש"ו (יוני 1946) הוא הובא למרפאתו של האורתופד ד"ר טרוי ברחוב הנביאים בירושלים. חוליית אנשי לח"י בפיקודו של יעקב גרנק ('הבלונדיני הגבוה') המתינה בקרבת מקום, כשהלוחמים מחופשים לסניטרים. הם נכנסו למרפאה, הובילו את אלדד על אלונקה אל הרכב – ושחררוהו מן המאסר.

9

דב גרונו נפצע ונתפס באַסְרו־חג פסח תש"ו (אפריל 1946), בפשיטת האצ"ל על מבצר המשטרה ברמת גן – ימים ספורים אחרי ליל הסדר שעליו מסופר כאן. משפטו נערך

בטבת תש"ז, והוא נדון למוות בתליה. גרונר סירב לבקש חנינה מן השלטון הזר הבריטי – ועלה לגרדום במבצר כלא עכו בסוף ניסן תש"ז (אפריל 1947). יחד אתו נתלו לוחמי האצ"ל יחיאל דרזנר, אליעזר קשאני, ומרדכי אלקחי.

10

'ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית' הוקמה לפי הצעת שר החוץ הבריטי ארנסט בֶּוּוִין, והיא פעלה בשנת 1946. הוטל עליה לבדוק את השפעת העליה היהודית על כל היבטיה של שאלת ארץ-ישראל, את מצבם של העקורים באירופה לאחר הטבח הנאצי, ואת שאיפתם לעלות ארצה.

כאשר הגיעה הוועדה לארץ – באדר-ב' תש"ו (מרס 1946) – היא שמעה את עדויותיהם של ראשי הציבור הערבי והיהודי, ובאה למסקנה שבגלל השנאה בין שני העמים, ארץ ישראל לא תהיה מדינה יהודית ולא מדינה ערבית. ממשלת המנדט תמשיך לשלוט בינתיים, ותקל על עלייה יהודית – בתנאי שלא תיפגענה זכויות הערבים. כמו-כן המליצה הוועדה לאפשר מכירת קרקעות ליהודים – תוך הגנה על הפלאח והאריס הערבי.

על פי דרישת שלטונות המנדט נכללה גם המלצה לפרוק את כל ארגוני המחותרת מנשקם.

11

הנה עיקרי דברים על 'מכתב מקדונלד': בעקבות מאורעות תרפ"ט פרסמו הבריטים – בחתימת פספילד, שר המושבות – את 'הספר הלבן' השני (1930). המסמך היווה התכחשות להצהרת בלפור, והוטלו בו הגבלות על העליה וההתיישבות. התנועה הציונית מחתה בחריפות, ומחאות נשמעו גם בתוך המערכת הפוליטית הבריטית. אז פורסם 'מכתב מקדונלד' (שהיה ראש הממשלה). במכתב בוטלו ההגבלות על העליה, בניסיון 'לרכך' את 'הספר הלבן' ולפייס את 'הצד היהודי'. המכתב לא שינה את מדיניות בריטניה, אשר המשיכה 'לדאוג' כל העת להרגעת הערבים על חשבון השאיפה להקמת 'בית לאומי לעם היהודי', כפי שהתחייבה בהצהרת בלפור (1917) ובכתב המנדט (1922).